

Универзитет уметности у Београду,
Факултет драмских уметности, Београд

DOI 10.5937/kultura1965285N
УДК 316.774/.775:654.191(497.11)"1969/..."

оригиналан научни рад

БЕОГРАД 202 - ДЕРЕГУЛАЦИЈА И ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА У ОКРИЉУ СОЦИЈАЛИСТИЧКОГ СИСТЕМА

Сажетак: *Оснивање Београда 202 у јуну 1969. године као новог програма у систему Радио Београд, представљало је рефлексију друштвених, политичких, економских и културних процеса и промена карактеристичних за глобалне и екс југословенске просторе. Нови радио програм донео је организовану и контролисану дерегулацију медијског простора, афирмацију комерцијалних принципа пословања, модернизацију односно американизацију и то пре у области медија него у сфери привреде. Кроз пет програмских блокова који су пратили ритам дана (јутро, преподне, подне, поподне и вече), Београд 202 је понудио публици разноврсне забавне, музичке и информативно-сервисне садржаје који је требало да употпуне позитивну слику „савршеног” југословенског социјалистичког друштва. Реч је о првом емитовању формативног радио програма на нашим просторима, што је иначе била стандардна пракса радио продукције у САД тог времена.*

Кључне речи: *Београд 202, комерцијални радио, дерегулација, либерализација, американизација, Југославија*

*Социо-политички и културно-медијски
амбијент оснивања Београда 202¹*

Педесет година у животном веку човека, пет деценија или пола века, симболично представљају зрелост, зенит стваралаштва, почетак капитализације стечених знања и искустава. Са друге стране педесетогодишњи континуитет у „животу” једног медија, говори о дуговечности, оправданости и одрживости, спремности да се прилагоди и реагује на изазове који долазе из политичке и економске сфере или су везани за императиве тржишта, публику и нове технолошке могућности.

У овој 2019. и следећој 2020. години Србија и Београд су у прилици да обележе пет деценија два респектабилна радио програма, радио станице: *Београда 202*, који је емисиони рад започео 27. јуна 1969. и радија *Студио Б* који је почео да емитује програм на територији Београда 1. априла 1970. године. Између почетка историје и традиције ова два програма скренули бисмо пажњу и на још један експеримент из јула 1969. године, када је група новинара, музичара, ентузијаста, покушала да покрене нову, по неким особинама пиратску радио станицу ван система Радио Београда, симболичног имена *Радио Авала*. Овај покушај завршио се забраном званичних органа, али је ова група посвећеника истрајала у својим настојањима и 1. априла 1970. године основала радио *Студио Б*.

Година о којој говоримо, 1969, изузетно је интересантна у светским и домаћим оквирима. То је година „после” 1968, године бројних покрета, студентских протеста, борбе за социјалну правду, која је у Југославији завршена дипломатском изјавом председника Јосипа Броза Тита „Студенти су у праву” и френетичним спојем масе у „козарачко коло”². Како истиче Предраг Марковић, учева се реална либерализација политичког система, односно прокламовање слободе мишљења, јавно испољавање плурализма ставова и политичких опција и покретање бројних дискусија о демократији па чак и одбацивање владиних предлога у Скупштини, при чему партијски врх више не прогања своје неистомишљенике

1 Текст је настао у оквиру рада на пројекту „Идентитет и сећање: транскултурни текстови драмских уметности и медија (Србија 1989–2014)”, пројекат број 178012 који реализује Факултет драмских уметности у Београду, а који је финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС.

2 Vučetić, R. (2012) *Koka-kola socijalizam*, Beograd: Službeni glasnik, str. 43.

као у претходним годинама³. Полако почиње удаљавање од традиције НОБ-а, капитализују се бенефити успостављања покрета несврстаних⁴, афирмише се тзв. „меки социјализам”, којим се грађанима Југославије дају веће слободе за разлику од грађана осталих земаља Источног блока.

За 1969. годину везује се прво спуштање на месец посаде *Аполо 11* (20. јул 1969), односно пад совјетске *Луне 15* на тло Месеца (21. јул 1969), али и чињеница да је крајем октобра послата прва порука преко Арпанета, претходника Интернета.

Када је реч о култури и уметности, у августу је одржан фестивал Вудсток (*Woodstock*), у њујоршком Музеју модерне уметности (МоМА) одржана је изложба *Yugoslavia: A Report*⁵. У београдском Атељеу 212 премијерно је изведена представа „Коса”, док је драма „Кад су цветале тикве” Драгослава Михаиловића у Београдском драмском позоришту скинута са репертоара после пет извођења интервенцијом Јосипа Броза Тита. Ова два примера јасно показују дуалност „меког социјализма”: веће слободе Југословена од житеља других земаља Источног блока, односно контролисану, али ипак широку слободу изражавања у неполитичкој сфери и релативно попустљив третман дисидената⁶. За разумевање економских прилика интересантан је податак да је у децембру 1969. године Дајнерс Клуб (*Diners Club*) ушао на југославенско тржиште, што се може сматрати почетком либерализације, променом курса привредног развоја, почетком одступања од дириговане привреде и заокрет ка пословању у складу са тржишним принципима. Иако се за преломну годину 20. века узима 1989. година када почиње процес европских интеграција, долази до слома Совјетског савеза и транзиције социјалистичког политичког и економског система⁷, можда би са временске дистанце требало размислити о тези да је модернизација, па чак у неком смислу и почетна транзиција, трансформација економског система,

3 Марковић, П. (1995) *Друштвени живот Београда 1948–1965 – Утицаји света подељеног на Исток и Запад*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Београд, стр. 417, 418.

4 Покрет несврстаних је основан 1961. године у Београду.

5 Изложба одабраних радова Југословенских уметника. Интересантно је да је од јула 2018. до јануара 2019. године у истом музеју одржана изложба посвећена југословенској архитектури у периоду 1948–1980, под називом: *Toward a Concrete Utopia: Architecture in Yugoslavia, 1948–1980*.

6 Dragović-Soso, J. (2004) *Spasioci nacije: intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Beograd: Fabrika knjiga, str. 35, 36.

7 Додајемо и процес дезинтеграције Југославије, која је праћена грађанским ратом.

заокрет ка тржишном пословању на простору Југославије (СФРЈ) почео већ крајем шездесетих година тачније 1969. године. Интересантно је да су се принципи тржишног пословања прво појавили у сфери уметности, медија и културе што показује оснивање алтернативних позоришних група, оснивање и покушаји оснивања нових електронских медија⁸ односно нови модели организовања и финансирања филмске продукције⁹. Због тога има доста основа да овај период развоја југословенског друштва означимо као периодом модернизације¹⁰ и американизације¹¹ као „(пред)фазе глобализације.“¹²

Београд 202 – дерегулација у оквирима медијског система Радио телевизије Београд

Оснивање новог програма у систему Радио Београд, *Београда 202* у јуну 1969. године, према много чему је парадигма и рефлексција друштвених, политичких, економских и културних процеса и промена карактеристичних за глобалне, али и ексјугословенске просторе. Оснивање новог радио програма представљало је организовану и контролисану дерегулацију медијског простора, афирмацију комерцијалних принципа пословања, модернизацију односно американизацију и то пионирски у области медија пре него у сфери привреде.

Београд 202 је требало да понуди нове, разноврсне, забавне садржаје који ће афирмисати ведру и оптимистичну слику стварности, али не као ескапизам, бег од реалности¹³, већ

8 *Београд 202* (јун, 1969), *Радио Авала* (јул, 1969) односно радио *Студио Б* (април, 1970).

9 Реч је о филмским радним заједницама које су биле носиоци продукције. У мају 1966. године основан је Сервис филмских радних заједница који почетком 70-их година мења име у Центар филмских радних заједница СР Србије, касније Центар филм.

10 „Под модернизацијом се, тако, подразумевају промене друштва, привреде, политике којима настају нови и стално бољи услови живота.“ (Митровић, А. Европеизација и / или модернизација, *Годишњак за друштвену историју* I, бр. 2, 1994, стр. 143 према: Vučetić, R. (2012) *Koka-kola socijalizam*, Beograd: Službeni glasnik, str. 35.

11 „... намеће се закључак да је американизација шири појам, који значи утицај Америке на остатак света свим садржајима епохе, док модернизација подразумева усавршавање услова живота.“ (Митровић, А. Европеизација и / или модернизација, *Годишњак за друштвену историју* I, бр. 2, 1994, стр. 145 према Vučetić, R. (2012) *Koka-kola socijalizam*, Beograd: Službeni glasnik, str. 35.

12 Kuisel, R. (2006) *Americanization for Historians, Diplomatic History*, Vol. 24, No. 3, Summer, 2006, p. 515 према: Vučetić, R. (2012) *Koka-kola socijalizam*, Beograd: Službeni glasnik, str. 36.

13 Што је карактеристика бројних радио и ТВ програма у Србији током 90-тих година, година грађанског рата, дезинтеграције југославије,

као надоградњу „савршеног” југословенског друштва. Њиме су се суптилно промовисале вредности социјалистичког друштва, кроз програме у којима доминира музика, било да је реч о промоцији актуелне „западне” или домаће забавне, народне или староградске музике. У складу са чињеницом да је иницијатива за оснивање овог програма потекла од Бироа за економско пропагандне делатности Радио телевизије Београд (РТБ), овај програм је више од осталих програма Радио Београда, форсирао комерцијалне садржаје, емитовање реклама, огласа и осталих садржаја кроз које је Радио Београд могао да оствари тржишне приходе. Програмску схему чинило је пет програмских блокова који су пратили ритам дана (јутро, пре подне, подне, поподне и вече), чиме је *Београд 202* био први форматирани програм на нашим просторима. Императив овако постављених радио станица и њиховог програма је јасна тржишна оријентација, идеја да се оствари велика слушаност и популарност, да се садржаји ускладе са потребама, жељама и укусима публике, инсистирање на емитовању популарне музике¹⁴. *Београд 202* је медиј који је промовисао тренд модернизације, американизације односно вестернизације југословенског друштва што потврђује тезу да су се тржишни, комерцијални принципи пословања у југословенском друштву пре афирмисали у сфери медија него у сфери привреде.

Под утицајем економских чинилаца долази до дерегулације радијске продукције, односно имплементирања обележја комерцијалног радија чији је циљ повећање слушаности у тренутку када се појављују назнаке конкуренције, како би се оправдали приходи од радио-претплате и како би се привукао већи број оглашивача и тиме остварио додатни профит. Овај процес експлицитно се читава у увођењу делимично или у потпуности комерцијалних, форматираних програма, у повећавању обима економско-пропагандних садржаја и усаглашавању музичких програма са жељама и потребама слушалаца односно кроз популарне, комерцијалне, говорне и музичке садржаје.

Неки од најзначајнијих догађаја који су према писању дневног листа *Политика* обележили крај јуна и почетак јула 1969. године, период када је са емитовањем програма прво започео *Београд 202*, а потом и Радио *Авала*, су извештаји: са „вијетнамског ратишта”; о „депонији смећа” која „угрожава 20.000 становника” ... и „узалудним жалбама грађана нове

бомбардовања од стране НАТО снага.

14 Али могу бити и оријентисани ка специфичним мзичким жанровима како би се изашло у суесрет и публици са специфичним потребама.

Карабурме” (27. 06); изјави шефа НАСЕ Фон Брауна да ће „за десетак година обични људи путовати на Месец”; „милијарди и 248 милиона нових динара за проширење Црвене заставе” (28. 06); дискусији на универзитетима о реформи високог школства (29. 06)... Један од текстова објављених у Политици 1. јула 1969.¹⁵ под насловом „Визија света 2000. године – Како искористити повећено слободно време” даје пројекцију будућности и тада далеке 2000. године. У тексту се истиче „под претпоставком да ће људи боље живети а мање радити”... „да ће се смањивати стаж за пензију а продужити активан живот, повећава се и слободно време.” У ситуацији у којој ће „новца бити у изобиљу људи ће све више обраћати пажњу на ствари које могу новцем купити“ што ће све довести до појаве „нових идеолошких покрета који ће покушати да оправдају побуну младих свих друштвених слојева”... а „вероватно ће се испољити и други симптоми социјалне патологије: душевне болести, неурозе, разводи бракова, самоубиства.”¹⁶ Из угла 2019. године, глобализације, јефтиног тржишта радне снаге, доминације транснационалних компанија и значајно измењене социјалне слике света, али и Србије, ова предвиђања која су на марксистичкој идеолошкој линији, суштински описују савремени тренутак уз чињеницу да се животни век људи свакако продужио, али се продужио и радни век што је предмет бројних синдикалних побуна и у свету и код нас.

Када је реч о култури, уметности и свакодневном животу у свету и Србији, у првој недељи емисионог рада *Београда 202* бележе се припреме извођења драме „Пигмалион” у Југословенском драмском позоришту са Радмилом Андрић и Стевом Жигоном у главним улогама, док Народно позориште у Београду најављује врло амбициозан репертоар за нову сезону на коме ће се наћи дела „од Сервантеса до Јована Христића”. Те године Седмојулске награде, као највиша друштвена признања, добили су: Бета Вукановић, Бранко Ћопић, Бруно Брун, Хуго Клајн и Иван Антић¹⁷. Због нестабилних временских услова отказана су два извођења (27. и 28. јуна 1969. године) балета „Лабудово језеро”; 1. јула су пуштене у продају улазнице за III Битеф за који је комплет улазница коштао од 20 до 300 „нових динара”¹⁸, а у оквиру друге редовне Скупштине конференције за друштвену ангажованост жена Југославије дискутовало се о положају жене

15 *Политика*, бр. 20021, година LXVI, уторак, 1. јул 1969, страна 5.

16 Исто.

17 *Политика*, бр. 20022, година LXVI, среда, 2. јул 1969.

18 *Политика*, бр. 20021, година LXVI, уторак, 1. јул 1969.

са констатацијом да он „зависи од ње саме”¹⁹, што се може схватити као позитиван тренд скретања пажње на важност емаципације жена и борбе за њихова права.

У описаном амбијенту, у петак, 27. јуна 1969. године, у 8.00 часова огласио се нови програм Радио Београда, *Београд 202*. Иницијативу за оснивање новог, четвртог програма Радио Београда дао је Биро за економско пропагандне делатности (ЕПП) Радио телевизије Београд²⁰, што је јасно дефинисало концепт и очекивања од новог програма. *Београд 202* је требало да буде комерцијални радио програм, значајно финансиран од економске пропаганде – реклама, што значи да је реч о пројекцији у високом обиму самоодрживог програма који се није доминантно ослањао на средства која је РТБ остваривала од претплате²¹. Програмска схема новог програма, битно се разликовала од традиције која је карактерисала Први, Други и Трећи програм Радио Београда. За разлику од постојећих програма у чијој структури је доминирало следствено емитовање радио емисија, програм *Београда 202* чинили су програмски блокови – пет дневних блокова који су пратили ритам дана и обавезе слушалаца. Програм је био организован по моделу: 6.00–8.00 Јутро; 8.00–12.00 Пре подне; 12.00–15.00 Подне; 15.00–20.00 Поподне и 20.00–24.00 Вече, а садржај сваког програмског блока у најави је дат описно са нагласком да окосницу програма чине музика и информације у дијапазону од дневно-политичких до сервисних. У кратким описима садржаја програмских блокова апострофирани су појединачне емисије битне за одређени блок чија је функција била да задовоље потребе публике. Овакав начин дефинисања програмске схеме у то време је био нека врста стандарда у америчкој радиодифузној пракси с обзиром да су на тим просторима постојале искључиво комерцијалне, форматирани станице²² чији програми су били усаглашени са потребама, жељама и укусима публике и биле снажно оријентисане да својим програмом обезбеде високу слушаност, опстанак на тржишту и зараду. Иако уредници Радио Београда нису јасно наглашавали да

19 *Политика*, бр. 20018, година LXVI, субота, 28. јун 1969.

20 Стога је утврђено да Биро врши „програмску, пословну и финансијску реализацију” *Београда 202*; Симовић, Ж. (1989) *Време радија: Хроника Радио Београда 1924–1929–1945–1989*, Београд: Радио Београд, стр. 236.

21 Маричић, Н. (1994) *Профили радија*, Београд: Радио-телевизија Србије, Радио Београд, стр. 111, 112.

22 И мањи број непрофитних станица – колеџ и универзитетске радио станице, станице локалне заједнице, *community* станице, односно *PBS – public broadcasting service*, битно другачији од модела јавних сервиса који ће карактерисати европски радио дифузни простор.

је овакав начин креирања и поставке програмске схеме био инспирисан америчком, западном праксом и тзв. формирањем садржаја радио програма²³. Нови модел је требало да у југословенском социјалистичком друштву отвори простор комерцијалном концепту радио програма, а касније и других електронских медија. На овај начин добијамо потврду за тезу да је пре формалне транзиције југословенског, српског друштва и раскида са диригованом привредом и преласка на тржишно пословање, медијска, радио продукција била модел и путоказ за будуће промене, афирмацију либералних модела пословања, важности повиновања захтевима потрошача, што је у овом случају била медијска публика. Пример програмског и пословног концепта *Београда 202* показао је капацитет медија да промовишу економске, па и политичке промене и дају нове смернице развоја друштва. Колико су оне биле прогресивне питање је за будућност, али свакако су осликавале дух будућих времена.

Како је све почело

Најмлађи програм Радио Београда, *Београд 202*, био је намењен првенствено грађанима Београда и требало је да задовољи „потребе човека у велеграду коме је нарочито потребна сервисна и градска информација”²⁴. Он је требало да обезбеди брзину у информисању уз уживо вођене пограме са изласцима из студија и уз отвореност према свим садржајима градског живота²⁵.

Према првобитној идеји, *Београд 202* је требало да буде „репризни талас свих најуспелијих остварења, а то значи музичких емисија и преноса свих осталих програма.”²⁶. Међутим, врло брзо се одустало од ове идеје и превладало је становиште да би овај „талас” требало да буде намењен највећим делом урбаној, београдској публици, са доминантним музичким садржајима, који нису структурирани традиционално у емисије већ више као нека врста програмског тока у коме се нижу нумере, сервисне и опште информације

23 Експанзија форматираних радио станица у Србији спорадично почиње крајем 90-тих година, а интензивно од 2006. године. Нажалост, овај процес није допринео диверзитету програмских садржаја, већ до мултипликације потенцијално успешних формата чиме долази до „загушеност” етра врло сличним радијским програмима.

24 Развој програма радија и телевизије, *Информатор РТБ*, бр. 227, август, 1976, стр. 6.

25 „Даљи правци развоја концепције програмског система Радио-Београда”, *Информатор РТБ*, бр. 315, јануар 1984, стр. 4.

26 Коцић, Љ. и Миљковић, Љ. Траговима сазвучја музике, зборник *Овде Радио Београд*, ур. Булатовић, М., Марковић, Р., Миленковић, М. и Цунић, С. (1979), Београд: Радио Београд, стр. 127.

уз афирмацију забаве, рекреације, релаксације у смислу чега су делови програма јасно били усмерени ка посебним слушачким групама – деци, старијим слушаоцима, туристима, домаћицама... За разлику од осталих програма Радио Београда, у програму *Београда 202* убедљиво су доминирали садржаји забавно-рекреативног типа, што је према изјави Рада Ђурића првог главног и одговорног уредника *Београда 202* „овај радио основан је са идејом да буде пријатељ куће, да буде стално присутан, а да не смета”²⁷.

Част да отвори први програм *Београда 202* припала је композицији *Шу-шу Шумадијо* у извођењу Оливере Катарине. Прва водитељка програма који је по много чему стекао епитет комерцијалног радија²⁸ била је Ханија Гаковић. Као локални, београдски програм *Београд 202* развио је програмски концепт који је форсирао блоковску структуру и форматан програм, што је за то време и услове био јединствен приступ креирању радио програма на нашим просторима са узором у развијеним светским, првенствено америчким радијским праксама. *Београд 202* је имао и један стратешки и друштвено битан задатак, а то је да у смислу концепта неутралише, буде замена Радио *Авали* чије оснивање као медија ван система РТВ није позитивно прихваћено од стране државног политичког и партијског врха.

Садржај и особености програма Београда 202, јун 1969.

На основу доступних материјала, првенствено информација о радио и телевизијском програму које су објављиване свакодневно и једном седмично у форми недељног РТВ додатка у дневном листу *Политика*, можемо да приметимо да иако је програм започео 27. јуна 1969. године, у недељном прегледу РТВ програма (од суботе, 28. јуна до петка, 4. јула) није објављен садржај програма *Београда 202*. Разлог овоме може бити у чињеници да је руководство Радио Београда емитовање почело без свих неопходних припремних корака, пре него што је то формално планирано, па тако нису

27 Званични сајт РТС-а, доступан на: <http://www.rts.rs/page/tv/sr/story/21/rts-2/1143062/trezor.html>, приступљено 21. јуна 2019.

28 С обзиром на то да је био део система Радио Београда односно Радио телевизије Београд, и поред изражених комерцијалних аспеката, *Београд 202* није био прави комерцијални радија, с обзиром да су за његово пословање била обезбеђена средства од претплате; Маричић, Н. (1994) *Профили радија*, Београд: Радио телевизија Србије, Радио Београд, стр. 114, 115. Међутим захваљујући модерном програму, емитовању популарне музике и актуелним сервисним информацијама имао је знатно већи потенцијал да привуче оглашиваче који су нашли интерес да се рекламирају у његовим програмима.

правовремено доставили информације надлежној служби *Политике* тако да она није могла да објави комплетан радио и телевизијски програм за наступајућу седмицу. Још интересантније је што је у објављеном недељном РТВ програму за период од 5. до 11. јула, у петак 5. јула дат збирни опис програма *Београда 202* за читаву седмицу са апострофираним пар карактеристичних емисија које ће бити емитоване током те недеље.

У првој недељи свог емисионог рада *Београд 202* је емитовао укупно 126 сати програма дакле свакодневно 18 часова, од 8.00 до 24.00 часа. Програм је био структуриран у пет дневних блокова, који су пратили ритам дана (Јутро, Пре подне, Подне, Поподне и Вече) и примарно је имао забавно-рекреативни и информативно-сервисни карактер односно функцију да задовољи потребе и жеље слушалаца, становника Београда, али и „оних који су гости Београда” (среда, 2.07, од 8.00 до 12.00) односно, „нарочито онима који ретко или први пут долазе у Београд” (понедељак, 30. 06, од 8.00 до 12.00).

Програмску схему *Београда 202*, анализирамо на основу информација и описа који су објављивани у дневном листу *Политика* у недељи од 27. јуна до 4. јула односно РТВ додатка који је објављен у петак, 4. јула и који се односи на најаву програма за недељу од 5. до 11. јула 1969. године. За разлику од информација о садржају Првог, Другог и Трећег програма за које је дата тачна и прецизна сатница сваке појединачне емисије, садржаји програма *Београд 202* су представљени кроз опис садржаја програмских блокова и навођење тек по које карактеристичне емисије. Описи садржаја су прилично неконзистентни или блаже речено аутори ових текстова су се трудили да најаву садржаја програма за сваки дан буде креативна, иновативна, водили су рачуна да избегну шаблонско навођење идентичних садржаја из дана у дан. Из ових описа јасна је жеља да се овим најавама ухвати тренутак времена, забележе актуелни трендови, било да је реч о уобичајеним дневним рутинама (недељни ручак, куповина, одлазак на пијацу) или ширим друштвеним кретањима (државни празник 4. јул, изградња Новог Београда...). Креатори ових најаву као да су правили најјаве дан уочи емитовања са идејом да оне буду ведре, забавне и да привуку пажњу публике што је за последицу имало различито именовање истих и сличних програмских садржаја.

У описима садржаја врло је изражена сервилност и снисходљивост креатора програма у односу на слушаоце чије су потребе као и они сами, у центру интересовања овог програма. С обзиром да је иза оснивања *Београда 202* стајало

одељење Радио телевизије Београд задужено за економску пропаганду, као и да у југословенско друштво полако проди-ре дух либералног капитализма и модернизације, овај тренд се читава у симпатичним најави и описима делова програма. Тако су описи делова програмских блокова гласили: „обавештење о томе шта потрошачима нуде привредне организације” (понедељак, 30. 06); „и само неколико савета за куповину” (уторак, 1. 07); „ново у продавницама распродаја” (четвртак, 3.07).

У појединим описима садржаја провејавају и рефлексije на социјалим питањима Тако на пример у једној најави за блок од 12.00 – 15.00 часова у суботу, 28. 06. стоји: „За дан одмора – у ствари за оне који имају петодневну радну недељу – специјални програм”, што говори да је највећи број грађана имао радну недељу од понедељка до петка што значи да су имали слободан викенд током кога су могли да се посвете слушању радио програма. Запослени у београдском радију свакако нису припадали тој категорији. Још један интересантан пример који кроз најаву програма осликава свакодневни живот грађана социјалистичке Југославије везан је за понедељак, 30. 06. и део најаве програма за термин од 8.00 до 12.00 у којој се каже: „крећемо у куповину, а како је тек сутра први и нисмо примили лични доходак, набавићемо све знатно јефтиније.” Из ове најаве читава се сигурност социјалистичког система у коме је исплата личног дохотка гарантована за 1. у месецу, што је давало прилику грађанима да планирају и рационално распоређују своја примања, али што је из данашњег угла интересантно није било непланског трошења новца, кредита, дозвољених минуса, куповине на чекове с одложеним роком доспећа. Да ли је то била добра пракса или не показале време?

У најавама програма повремено се потцртавају родне улоге у домаћинству. Тако се у опису програмског блока од 8.00 до 12.00, за недељу, 29. 06. наводи „11.16 припреме за недељни ручак. Дотле нека се одмарају и домаћице, јер ће бити довољно времена да се, уз неколико практичних савета, све припреми строго на време.” Оваква најави са једне стране ставља радио станицу у позицију „породичног координатора”, саветодавца који и поред тога што јасно инсистира да је редовни посао, обавеза, домаћице припрема недељног ручка, „допушта” женама да се ипак мало опусте и релаксирају до термина до кога су то предвидели креатори програма *Београда 202.*

У недељној програмској схеми, у појединим блоковима, инцидентно се појављују посебно спецификоване појединачне емисије и термини њиховог емитовања. Најмаркантније

место припада емисији „Радио младост – Нови Београд 69”, која је у првој недељи емитована чак пет пута: петак, 27.06; субота, 28. 06; понедељак, 30. 06; уторак, 1. 07. и четвртак, 3. 07, а у најави програма за седмицу од 5. до 11. јула уочавамо да се поново планира емитовање ове емисије која је очигледно имала специфичну информативно-политичку функцију, промоцију пројекта изградње Новог Београда и величање успеха социјалистичке изградње.

Друга емисија која је емитована три пута у току ове седмице је емисија „Децо паркирајте се” која је под ови називом емитована у петак, 27. 06. и 4. 07, мада је и за среду, 2. 07, у термину од 12.00 до 15.00 часова планирано емитовање сличног садржаја, али је вероватно из жеље креатора најави програма да буду иновативни садржај је описан као: „паркирајте крај радио пријемника”. Трећа емисија која је посебно издвојена у првој и другој недељи емисионог рада *Београда 202* је „Ми маторци у спорту” која је емитована у суботу, 28.06. од 15.00 до 20.00, а чије емитовање је најављено и за седмицу од 5. до 11. јула. Од осталих емисија издвајају се: „Специјални програм за излетнике”, „Индијански програм за децу”, „Свадебни марш” – за свеже брачне парове, „Концерт за улицу”, рубрика „Ако долазите у Београд”... У целини, садржаји програма *Београда 202* подређени су презентацији општинских и сервисних информација односно доношењу забаве и релаксацији кроз разноврсне музичке садржаје.

Када је реч о музици, за најаве и описе музичких програма користи се низ врло различитих форми па тако из најаве сазнајемо да нас у програму очекују: „добру музику”, „пријатна изненађења”, „неки хит”, „музичке жеље слушаца”, „музички ватромет”, извођачи музичких нумера су „ваши љубимци”²⁹, „најомиљеније мелодије, најомиљенији интерпретатори”, „ове ноћи са вама са најпознатијим интерпретаторима”, „трочасовна ревија мелодија и извођача”, „добра забава за све од 5 до 105 година”... Реч је о популистичким, пријемчљивим, „питким”, заводљивим најавима музичког програма које не откривају много тога осим да је реч о савременом, модерном, пожељном, квалитетном програму који ће свакако задовољити укусе и очекивања публике.

У програму је доминирала забавна, популарна музика. Народна музика је планирана за поједине програмске блокове током свих дана у недељи осим петка и понедељка и то у

29 Што се на неки начин може сматрати почетком изградње култа звезда, првих селебритија у социјалистичком друштву.

различитим терминима³⁰, док су за староградску или „стару градску” музику резервисани среда и петак од 15.00 до 20.00 часова.

Термини емитовања информативних програма нису били прецизно дефинисани, али срећемо описе у појединим блоковима попут: „корисне информације”, „много информација вишеструко корисних”, „телекс 202”, „телепринтер 202”, „сваког часа најновије вести из света и наше земље”, „најновије вести са свих меридијана”. Локалне, београдске, вести се појављују као: „последње београдске вести” или „Седам градских брда нису више тајна: Београдске вести”...

Сервисне информације су обједињене кроз делове програма који су описани као: „куда на одмор, куда на викенд”, „извештаји са пијаца”, „вести сезоне”, „временска прогноза”, „метеоролошка прогноза”, „информације за туристе и домаћице”, „спортске информације”, „извештај са пијаца о производима и ценама”³¹. Генерално програмска схема *Београда 202* за време и прилике била је велико освежење и одмах је привукла пажњу и стекла велику популарност код публике. Друга интенција овог програма везана за креирање популарног програма који би био мост између публике и оглашивача, успешно је отворила пут првим и будућим облицима комерцијализације, било да је реч о државно-друштвеном медију (Радио телевизија Београд) који је увек имао део прихода остварен од реклама или будућим експлицитно комерцијалним медијима.

У будућим годинама свог постојања *Београд 202* је остао одан развијању идеје о забавном, највећим делом музичком, информативно-сервисном и комерцијалном програму који је из године у годину напредовао, развијао савремени радиофонски израз, померао стандарде радијске продукције и остао најкомерцијалнији програм, прво у сиситему РТБ, а потом РТС-а. У том смислу овај програм је отварио значајне домете у смислу: покретања и реализације програма из јавних простора³² што је овом радију денело епитет „радија који се гледа”; организовања и учешћа у различитим хуманитарним акцијама; отварања могућности грађанима да партиципирају у креирању програма и реализацији емисија. Током своје историје, *Београд 202* је значајно утицао на

30 Субота и недеља од 8.00 до 12.00; уторак од 6.00 до 8.00; среда од 6.00 до 8.00, од 12.00 до 15.00 и од 20.00 до 24.00, четвртак од 12.00 до 15.00.

31 Комплетан опис програма *Београда 202* настао на основу најавна програма у дневном листу *Политика* дат је у прилогу рада као реконструкција.

32 Доминантно опредељење програмске стратегије 80-тих и 90-тих година 20. века.

афирмацију поп, рок и хеви метал музике чему је нарочито допринела емисија *Хит 202*, касније *Хит недеље*, настала 1971. године. Истовремено, овај програм је био препознатљив по неговању крајње разноврсних музичких жанрова што је промовисано кроз емисије као што су: *Драгстор озбиљне музике* (уметничка музика); *Драгстор забавне музике* (популарна музика), *Сав тај цез* (цез музика); *Диско сусрети* (диско музика), *501* (демо и алтернативна сцена), да би са друштвеним променама и новим трендовима, био отворен програмски простор и за народну, новокомпоновану музику и емисију *Посело 202*³³. Са жељом да одговори потребама младе публике, *Београд 202* је увео емисију *Индекс 202*, намењену студентској популацији, која је емитована сваког радног дана, а недељом је имала специјално издање – играни програм *Индексово радио позориште*, који је у једном тренутку деведесетих постао врло значајан, друштвено проактиван, хумористично-сатирични програм.

Генерално, *Београд 202* је и данас, после бројних промена и трансформација, очувао јединствен имиџ модерног, музичко-забавног и информативно-сервисног програма, програма са највећим комерцијалним потенцијалима, препознат међу грађанима Србије, па чак и региона.

Закључак

Београд 202 почео је са емитовањем програма 27. јуна 1969. године, као четврти програм Радио Београда, у глобалном амбијенту значајних политичких и друштвених дешавања – Вијетнамски рат, „освајање” Месеца, „хладни рат”; а на простору Југославије слабљење традиције народноослободилачке борбе, почечи међунационалних тензија... Реч је о програму који је означио ново поглавље у развоју медијског система Југославије и Србије с обзиром да је његово оснивање означило почетак дерегулације, отварање медија ка тржишту, афирмације комерцијалних принципа пословања медија у оквирима државног односно друштвеног Радио Београда³⁴. *Београд 202* је понудио модеран, разноврстан, динамичан, претежно музички и забавни програм, у коме су биле заступљене опште и сервисне информације које је требало да олакшају живот Београђана, али „гостију Београда”. Програм је зрачио оптимизмом, ненаметљивошћу и у правом смислу секундарности радија као медија био је нека

33 Емисија *Посело 202* је емитована из отвореног простора под називом *Посело на Малом Калемегдану* што је био често оспораван програм коме су придодавани епитети кича и шунда.

34 Моминални оснивач Радио телевизије Београд је био Социјалистички савез радног народа Југославије па је према томе власник био народ.

врста „невидљивог” кућног пријатеља. Иако је *Београд 202* морао да промовише вредности социјалистичког друштва, програми у којима је доминирала забавна, домаћа и страна популарна музика, великим делом је промовисао западне вредности и стилове живота. Обиље музике и водитељи који су више били аниматори, присутни тек да дају по коју информацију или забаве публику кроз неколико малобројних ауторских емисија, јасно су нудили екапизам и будили машту о животу у потрошачком друштву западне Европе и Америке. Ово је требало да буде најкомерцијалнији од свих програма и радија и телевизије, да пласира популарне садржаје и привлачи оглашиваче да преко својих реклама обавештавају публику, слушаоце овог радија о својим производима и услугама. Програмска схема *Београда 202* пратили је ритам дана и била подељена на програмске блокове и са пуно аргумената можемо рећи да је реч о првом форматраном радио програму на простору Југославије и Балкана, промотеру модерности и професионалности односно доказ да је либерализација, афирмација тржишних принципа, дерегулација у социјалистичкој Југославији почела пре у сфери медија, културе и уметности, много пре него у области привреде. Са друге стране оснивање *Београда 202* на неки начин је било изнуђено. У колебљивим друштвеним околностима, општој демократизацији, буђењу критичке свести једна група проактивних новинара, музичара, интелектуалаца и пре свега заљубљеника у радио и музику посебно британски поп припремала је оснивање Радио Авале, радио станице која је покушавала да следи праксу Радио Луксембурга, Радио Каролине... Иако је Устав СФРЈ дозвољавао грађанима да оснивају и радио станице овај покушај је био будно праћен од стране надлежних органа с обзиром да је Радио Београд до тада имао монопол у етру и неизвесно је било у ком правцу би могло да се развија оснивање новог медија ван система Радио Београда и истинске дерегулације. Радио Авала је почела са радом 1. јула 1969. године, али је после десет дана милиција обуставила рад. На овај начин *Београд 202* је остао једини модеран, савремено конципиран, информативно-забавни програм, без конкуренције у постојећем радијском систему и са врло великим потенцијалом да буде комерцијално финансиран и самодржив. На нову радио станицу ван система Радио Београда, Србија и Београд ће чекати до 1. априла 1970. године када је основан Радио Студио Б.

МИРЈАНА НИКОЛИЋ

	6.00-8.00 Јутро	8.0-12.00 Преподне	12.00-15.00 Подне	15.00-20.00 Поподне	20.00-24.00 Вече
Петак, 27. 06.	У току данашњег дана уз пријатну музику многе корисне информације	Уз домаће послове – добра музика. Обратите пажњу на нашу информацију у 9.40.	Најмлађи у 12.05, емисија „Децо паркирајте се“. Много што шта припремљено је и за старије. Пре свега добра музика	Очекују нас многа пријатна изненађења. На пример у 17.00 концерт за улицу Средачку. Чућете сигурно и неки хит. У 16.00 Радио младост – Нови Београд 69.	Данас – специјални програм за излетнике
Субота, 28. 06.	Ако сте поранили можете чути много информација, вишеструко корисних	Добра музика народна и забавна и ваше жеље	За дан одмора – у ствари за оне који имају петодневну радну недељу – специјални програм	Куда на одмор, куда на викенд све то можете сазнати у 19.40 а пре тога музика, и емисија „Ми моторци у спорту“. У 16.00 Радио младост – Нови Београд 69.	Ако чујете последње београдске вести у 23.57 бићете у свему обавештени за сутрашњи дан и за читаву недељу
Недеља, 29. 06.	Музика нон стоп... и стоп само за неку корисну информацију: извештај са пијаса, прогноза времена, куда и како на годишњи одмор	Народна и забавна музика за све укусе (11.16 приreme за недељни ручак. Дотле нека се одмарају и домаћице, јер ће бити довољно времена да се, уз неколико практичних савета, све припреми строго на време. А куда вечерас... Музичке жеље слушаљача	Пријатно – уз пријатну музику – најновију, гарнирану празничним ручком, индијанским програмом за децу (паркирање обезбеђено од 12.05 крај радио пријемника) и вести сезоне.	Часови одмора: музика... спортске информације... музика... најновије београдске вести... „Свадебни марш“ – за свеже брачне парове са седмог неба... музика	На таласу 202 музички ватромет... Вечерас за све вас (20.30)... Ове ноћи са вама (22.02) Све најновије вести из света истог тренутка када стигну на телелекс 202
Понедељак 30. 06.	Добро јутро уз добру музику!	Богат музички збор. У	50, 60 можда и више мелодија и њихових	У пет поподневних часова сваком по	На таласу 202 музика, наша музика.

МИРЈАНА НИКОЛИЋ

	(повремено обавештења о томе шта потрошачима нуде привредне организације, нарочито онима који ретко или први пут долазе у Београд	међувремену, тачно у 9.10 крећемо у куповину, како је тек сутра први и нисмо примили лични доходак . Набавићемо све знатно јефтиније	интерпретатора, наших љубимаца.	нешто... Радио младост – Нови Београд 69 и једно изненађење Цералдов магнетофон (19.05)	Телепринтер број 202 доноси све оно што занима становнике милионског града. Сваког часа најновије вести из света и наше земље. 24.00 Крај програма
Уторак 1. 07.	Музика – народна музика-забавна... најновије београдске вести... метеоролошка прогноза два – минута припрема за годишњи одмор ... Гост: Савети домаћинцама шта данас да кувају... Извештај са пијане...	На таласима 202 још 4 часа музике... Музичке жеље.. и само неколико савета за куповину...	Најомљеније мелодије... емисија за најмлађе (12.05)...мелодије. .. Вести сезоне (13.00)... Најомљенији интерпретатори.	Музика, музика... најновије вести са телекса 202, једна специјална емисија Радио-младост – Нови Београд 69.... и опет музика...	И ове вечери – за свакога понешто... и емисија за амбасадоре... Какве? То је изненађење ... и последње вести из главног града... 24.00 Лаку ноћ
Среда, 2. 07.	Добро јутро – уз музику, забавну и народну! (Домаћинцама и извештај са пијане о производима и ценама)	Богат музички репертоар за све који е заслужено одмарају студенте, ученике и остале. У емисији „Куда вечерас“ неколико предлога Београђанима и гостима Београда како што	Народна и забавна музика музика по избору. Паркирајте крај радио пријемника обезбеђено и за децу: музика по жељама најмлађих изненађења, нове игре разне занимљивости...	Време одмора уз старе градске мелодије увек радо слушане и бит. (У току целог програма најновије информације са телекса 202)	„Ове ноћи са вама“ – десетине популарних извођача забавних и народних мелодија (сваког часа београдске вести)

МИРЈАНА НИКОЛИЋ

		пријатније да проведу вече			
Четвртак, 3. 07.	Добро јутро – уз добру музику и само понеку актуелну вест, информације за туристе и домаћице	Музика, музика... Ново у продавницама – распродаја ... и опет музика, музика	Трочасовна ревија мелодија и извођача забавне и народне музике – по укусу слушалаца	За сваког понешто: богат музички избор, специјално припремљен за поподневни одмор... Радио младост – Нови Београд 69...спорт... Свадебни марш	На таласу 202 – музика за Вас... ове ноћи са вама... Добра забава за све од 5 до 105 година... Свеже вести са телепринтера 202...
Петак, 4. 07.	За празнично јутро мелодије увек радо слушане... Рубрика „Ако долазите у Београд“ намењен онима који стижу у главни град	Бирамо расположење: гости – интерпретато ри забавних мелодија... Телекс 202 у правом тренутку – најновије вести са свих меридијана.	На таласима 202 емисија „Децо паркирајте се“ : За старијег брата или сестру у музичком „Бутику“ мелодије са најновијих плоча... Седам градских брда нису више тајна: Београдске вести	Разлике између генерација нестају: „Ми маторши“, старе градске песме и времена прошла, на таласу Београда 202 за вршњаке овог века, али и за њихове унукe... Твоја улица постаје моја улица: „Концерт за улицу“ – за жителје једне од многих београдских улица – ваше музичке жеље	Изнаенађење и узбуђење за радио пријемник – Београд 202 је. „Ове ноћи са вама“ и са најпознатијим интерпретаторима забавних мелодија... и бит певачима... Са Телекса 202 последњи догађаји у свету.
Субота, 5. 07.	Сваког дана од 6.00 – 24.00 крај радио – пријемника на 202 метра, обезбеђено паркирање за све Београђане, њихове суседе и госте – за све који желе да се разоноде и одморе уз лак музички програм и то: нон-стоп. Од 5. до 11. овог месеца на репертоару ће бити (у 126 часова) преко 2000 музичких тачака, свих звезда забаве. Стотине певача, ансамбла, вокално-инструменталних састава, изводиће забавну и бит музику, народне мелодије – нове и старе, градске песме и романсе. И хитове – у исто време када се чују у свету. Предвиђене су и жеље концерти за поједине београдске улице, новитети музичког бутика: Дакле, пре свега музика, она која никад није довољна, ујутро, преподне, у подне, по подне, увече... нон-стоп... Исто само за најновије вести – истог тренутка кад стигну на телексу 202... за обавештења о услугама разних сервиса... за извештавање са пијача и из продавница робе са најповољнијим ценама... обавештења куда на излет или вечера у граду, куда и како за одмор – на планинама или море, крај река или језера... за неке емисије, као на пример „Децо, паркирајте се!“, „Ми – маторши“, „Радио младост – Нови Београд 69“ ... и свакодневна извођења.				

Прилог

Програмска схема *Београда 202* за недељу од петка 27. јуна до петка, 4. јула 1969. године и извод из недељног РТВ додатка за недељу од 5. до 11. јула 1969. (извор: дневни лист *Политика*)

ЛИТЕРАТУРА:

- Vučetić, R. (2012) *Koka-kola socijalizam*, Beograd: Službeni glasnik.
- Dragović-Soso, J. (2004) *Spasioci nacije: intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Beograd: Fabrika knjiga.
- Информатор РТБ*, бр. 227, август, 1976.
- Информатор РТБ*, бр. 315, јануар 1984.
- Коцић, Љ. и Миљковић, Љ. Траговима сазвучја музике, зборник *Овде Радио Београд*, ур. Булатовић, М., Марковић, Р., Миленковић, М. и Џунић, С. (1979), Београд: Радио Београд.
- Kuisel, R. (2006) Americanization for Historians, *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 3.
- Маричић, Н. (1994) *Профили радија*, Београд: Радио-телевизија Србије, Радио Београд.
- Марковић, П. (1995) *Друштвени живот Београда 1948–1965 – Утицаји света подељеног на Исток и Запад*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, Београд.
- Митровић, А. (1994) Европеизација и / или модернизација, *Годишњак за друштвену историју* I, бр. 2.
- Политика*, дневне новине, бројеви 20017 (27. јун 1969), 20018 (28. јун 1969), 20019 (29. јун 1969), 20020 (30. јун 1969), 20021 (1. јул 1969), 20022 (2. јул 1969), 20023 (3. јул 1969), 20024 (4. јул 1969), година LXVI, Београд: Политика.
- Радио телевизија Србије, званични сајт доступан на <http://www.rts.rs/page/tv/sr/story/21/rts-2/1143062/trezor.html>, приступљено 21. јуна 2019.
- Симовић, Ж. (1989) *Време радија: Хроника Радио Београда 1924 – 1929 – 1945 – 1989*, Београд: Радио Београд.

Mirjana Nikolić

University of Arts in Belgrade, Faculty of Dramatic Arts, Belgrade

BEOGRAD 202 – DEREGULATION AND
LIBERALIZATION UNDER THE SOCIALIST SYSTEM

Abstract

The establishment of *Beograd 202* in June 1969, a new program in the system of Radio Belgrade, represented a reflection of the social, political, economic and cultural processes and changes that were characteristic of the global and ex-Yu spaces. This new radio program established an organized and controlled deregulation of the media space, as an affirmation of commercial principles of business, i.e. modernization or Americanization, first in the field of media and then in the sphere of economy. Through its five program blocks that followed the usual daily rhythm (early hours, morning, noon, afternoon and evening), *Beograd 202* gave their audience a variety of entertainment, music and information contents, whose purpose was to invoke a positive image of the “perfect” Yugoslav socialist society. It was the first example of broadcasting a radio program of such format in our region, although at the time, it was a frequent practice of radio production in the USA. The initiative to launch this program came from the Advertising Department of the Radio Television Belgrade, which leads to the conclusion that the purpose of the program was to be listened to be popular and interesting to advertisers. *Beograd 202* had a much larger commercial dimension in comparison to other Radio Belgrade programs, but considering its financing – throughout the subscription system, it was clearly not a commercial station in today’s sense of the word. Another aspect of establishing a new program in the system of Radio Belgrade was a desire to forestall an attempt of a group of journalists and enthusiasts to establish a radio station in mid-1969 in Belgrade, independently of the Radio Belgrade system, that would offer a different programming concept, contemporary expression and popular European and international music. All the same, they group managed to establish a new, pirate radio station, that started the broadcasting on July 1, 1969, under the name of Radio Avala which was banned just after ten days. Another new radio station, one that was outside of the Radio Belgrade system – Radio *Studio B* – eventually started to broadcast on April 1, 1970.

Key words: *Belgrade 202, commercial radio, deregulation, liberalization, Americanization, Yugoslavia*